

DÍL II.

Věty nominální.

1. 1. Nominálními větami nazývám podle toho, co jsem vyložil v úvodě k I. dílu*, takové větné útvary, kde je nositelem větné platnosti nikoli sloveso, nýbrž jméno; na př.: *škoda ho!*; *pomoc!*; *z malého pána velký strach*. Jejich větný význam je patrný z toho, že mají týž smysl jako slovesné věty *je ho škoda, pomozte!* a *z malého pána je velký strach*. Měříme-li větnou funkci nominálních útvary podle vět slovesných, srovnáváme-li je s větami slovesnými, vidíme, že mají touž větnou funkci jako věty slovesné, t. j. jako útvary, jež se obecně větami nazývají; není tedy příčina, proč bychom nenazývali větami také nominální útvary bez slovesa.

2. Nominální věty lze dělit podle různých znaků. Tak podle tvaru jména na nominativní (*škoda!*), vokativní (*Josefe!*), genitivní (*toho křiku!*) atpod.; podle slovního druhu na substantivní (*škoda!*), adjektivní (*dobrá!*), adverbialní (*rychle!*) a infinitivní (*mlčet!*); a podle významu na zvolací (*Karle!*, *pomoc!*), tázací (*kdo tam?*), kvalifikující (*hlouposti!* »to jsou hlouposti«) atd. Za hlavní dělidlo kladu v popisné části A význam a k ostatním dělidlům přihlízím jen někdy, protože jsou často jen formální. V druhé části hledím však hlavně k vývoji nominálních vět, jenž je nezřídka stejný u vět náležejících jinak do různých skupin. Stejný vývoj se mi zdá důležitější než dělení podle znaků často vnějších. Jako každé dělení rozsáhlého materiálu není ani toto vždy zcela přesné; leccos lze zařadit tam i onam, neboť hranice mezi různými kategoriemi jsou plynulé. Vzpomínám při tom na svého učitele prof. Zubatého, který říkával, že v takových případech nezáleží na tom, kde něco je, nýbrž na tom, aby to někde bylo, aby se o tom vůbec vykládalo,

* Odkazuji naň v tomto druhém díle zkratkem I § x.

a že je naopak chyba vynechati něco jen proto, že se to hodí tam i onam.

Nejsprávnější by bylo dělení genetické; ale v práci, která se obírá jen s jedním jazykem a hledí především k jeho historické době, je toto dělení velmi obtížné, ba nemožné. Nesnáze tohoto dělení záleží také v tom, že je jeho předpokladem podrobné srovnání větných typů v různých jazycích indoevropských a to že je teprve v začátcích. Je potřebí nejprve podrobných popisů jednotlivých jazyků a pak teprve bude možné odvážit se genetické klasifikace. A jen takový znalec indoevrops. jazyků, jako je ZUBATÝ, byl by mohl tuto práci vykonati sám a najednou, opíraje se nejen o důkladné poznání jazykových faktů, nýbrž i o vzácný dar kombinační. Podrobnější popis a rozbor nominálních vět jednoho jazyka může býti nejen vítaným materiálem k řešení otázky o genesi a o vývoji indoevrops. nominální věty, nýbrž může osvětliti některé stránky nominálních vět podrobněji než studie srovnávací.

3. Nominální věty jsou v historické češtině velmi hojné, hojnější, než se zdá na pohled; nejsou jich jen zbytečky, jak se vykládává. A jsou častější než věty interjekční; aspoň po té stránce, že mnohem častěji zachovávají původní větnou platnost než věty interjekční a že se jich užívá nezřídka i v mluvě nevzrušené, nezabarvené citově, nýbrž i v mluvě klidné, arciť tam, kde nevadí jejich výrazová nezřetelnost (§ 32a), kde ji nahrazuje a doplňuje souvislost, situace. Je to nejčastěji tehdy, když může jíti a když nám úmyslně jde o stručnost; srovn. zejména případy v § 14 sl. a 32a. Ale i pro užívání nominálních vět je dosti často vhodná podmínka nálado-
vost, citovost, vzrušená nálada mluvící osoby; srovn. hlavně § 2 sl. a v. § 32a. Proto pozorujeme, že v lidové mluvě bývají nominální věty častější než v mluvě spisovné, pokud se arciť úmyslně nesblí-
žuje s živou mluvou.

Jako interjekční věty také nominální ztrácejí velmi často větnou povahu a stávají se buď t. zv. samostatnými částmi následujících nebo předcházejících vět, zpravidla slovesných, anebo částmi normálními, nezřídka měnice původní tvar, hlavně nominativní, v tvar jiný.

Tento vývoj nominálních vět je velmi důležitý pro pochopení vývoje indoevropské věty vůbec, zejména věty několikačlenné;

vidíme z něho velmi zřetelně, jak její části jsou původně samostatné věty (srovn. v § 47 sl.). Osvětluje nám i jiné jevy, jež se odchyľují od nejčastějších norem a konstrukcí gramatických; na př. shodu spony s doplňkem, nikoli s podmětem (*to byl obraz, čas jsou peníze* — srovn. v § 64₁); neutrální tvar spony v případech typu *bylo zima* (srovn. v § 37 sl.); hlavní (samostatné) věty se spojkou *že* (§ 9₆, 73₇, 74₂); akusativní tvar ve větách jako *bylo jich tam hromadu* (§ 41); sekundární slovesné tvary *nelzelo a trebalo* (§ 44^a); nekongruentní vazby, jako *peníze, těch já mám dost*; staročes. *vlasý má černé, brada dlouhá* (§ 55 sl.); novočes. *nejen chlebem* (živ je člověk) || staročes. *ne jedním chlebem...* (§ 74₂); nominativy v platnosti adverbialní, na př. v dialektic. *už to mám chvíla* (§ 67₁); mechanická předložková spojení *za hrůza tisíc, po hrůza let, v ta doba* (§ 63₄, 67₂₋₄) atpod. Beze zření k vývoji nominálních vět bychom sotva těmto jevům porozuměli a správně je vykládali. Podrobnější sledování vývoje nominálních vět je klíčem k pochopení tak zajímavých, důležitých a mnohých jevů, že je to jedna z nejdůležitějších kapitol z větosloví a z celé syntaxe a že nelze ani dobře pochopiti, proč se jazykozpyt s nominálními větami dosud tak málo obíral.

4. Rozdělil jsem svou práci na dvě části; v první (*A*) popisuji, jaké věty nominální máme v historické češtině, a v druhé (*B*) vykládám o jejich vývoji, zejména o jejich přizpůsobování větám slovesným a o ztrátě větné platnosti. Někdy vkládám do části *A* to, co náleží do *B*, a obráceně; nelze se tomuto postupu často vyhnouti, protože je jazykový materiál sám stejný a jen jeho funkce různá a protože je nezřídka jen krok z jedné kategorie do druhé.

V části *B* vykládám hlavně jen to, co vyplývá z čes. jazyka v době historické; podati úplný obraz o vývoji nominální věty nechei a při zření k jednomu jazyku ani nemohu. Ale i to, co lze nasbírat na poli čes. jazyka, je velmi poučné a není tuším neužitečné ani pro srovnávací studium o nominální větě.